

ابزارهای پژوهش در محیط وب

چکیده: در محیط دگرگون وب، چالش عمده اکثر کاربران، چگونگی دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود از میان انبوه ذخایر منابع اطلاعاتی است. نویسندگان نوشتار حاضر با هدف فراهم آوردن دسترسی مؤثر پژوهشگران به منابع اطلاعاتی، ضمن ارائه آدرس اینترنتی برخی از انواع مختلف پایگاه‌های اطلاعاتی وب، به اختصار به معرفی آن‌ها می‌پردازند. کلیدواژه: پایگاه‌های اطلاعاتی، پایگاه‌های اطلاعاتی کتابشناختی، بازیابی اطلاعات، وب جهان گستر، دسترسی به منابع اطلاعاتی، ابزارهای پژوهش، وب سایت‌ها، سایت‌های اینترنتی.

می‌کنند. مراجعه به این‌گونه پایگاه‌ها به این دلیل برای پژوهشگران مهم است که تهیه کتابشناسی و اطلاع دقیق از آثار انتشار یافته در موضوع مورد پژوهش برای تکمیل پیشینه‌ها و اتقان یافته‌های پژوهش و عدم پژوهش‌های تکراری و اطلاع از داشته‌ها و یافته‌های پیشین ضرورتی تام دارد. در ادامه ضمن ارائه آدرس اینترنتی برخی از این پایگاه‌ها، به اختصار به معرفی آنها پرداخته می‌شود.

۱. کتابخانه ملی ایران (Opac.nlai.ir)

کتابخانه ملی گنجینه آثار ملی کشور محسوب می‌شود. براساس قانون واسپاری، کلیه ناشران موظف به ارسال نسخه‌ای از آثار منتشره خویش به کتابخانه ملی هستند. بنابراین فهرست پیوسته کتابخانه ملی، دریچه‌ای به سوی منابع منتشره در ایران بوده و اطلاعات کتابشناختی بخش زیادی از آثار، به ویژه کتاب‌ها را ارائه می‌نماید. ذکر این نکته ضروری است که این پایگاه در بخش مقالات در چند سال اخیر به روزرسانی نشده است. در بخش کتاب‌ها در این پایگاه کتاب‌هایی که به هر دلیلی به کتابخانه ملی فرستاده نمی‌شود را در برنمی‌گیرد.

۲. خانه کتاب (Ketab.ir)

«خانه کتاب» مؤسسه‌ای غیرانتفاعی و غیردولتی است که با هدف ارائه خدمات اطلاع‌رسانی در زمینه کتاب‌های منتشر شده در ایران از سال ۱۳۷۲ آغاز به کار کرده و پایگاه اینترنتی آن برای در دسترس قراردادن اطلاعات کتاب‌ها در سال ۱۳۷۷ تأسیس شده است.

این پایگاه به روزترین و کامل‌ترین پایگاه برای معرفی کتابهای تازه انتشار

منشان دیگ جستجو از جوش
تا رگی هست در تنات، می‌کوش
«اوحدی مراغه‌ای»

اشاره

دنیای وب منبع عظیمی از اطلاعات است که روز به روز بر حجم آن افزوده می‌شود. در حال حاضر هزاران صفحه اینترنتی که اطلاعات فراوانی از موضوعات مختلف را در بر دارند، روی سرورهای مختلف ذخیره شده‌اند. این در حالی است که با ایجاد مداوم صفحات جدید و روند رو به گسترش آن به این حجم اطلاعات افزوده می‌شود. مباحثی چون «انفجار اطلاعات»، «آلودگی اطلاعات» و... نیز اشاره به رشد فزاینده اطلاعات در دنیای وب است. اما در این محیط دگرگون‌پذیر، دغدغه عمده بیشتر کاربران چگونگی دستیابی به اطلاعات و برداشت اطلاعات مورد نیاز از میان انبوه ذخایر منابع اطلاعاتی است. به عبارت دیگر اگر کاربری دنبال موضوعی خاص باشد، کدام صفحه را باید بخواند؟ از میان این تعداد عظیم صفحات موجود، کدام صفحه نیاز او را برآورده می‌کند؟ بدین لحاظ و با توجه به اهمیت دسترسی مؤثر به منابع اطلاعاتی برای انجام پژوهشی کامل و بی‌نقص، در ادامه نوشتار انواع مختلف پایگاه‌های اطلاعاتی که در محیط وب در دسترس هستند، معرفی می‌شود.

الف) پایگاه‌های اطلاعاتی کتابشناختی: منظور پایگاه‌هایی است که تنها به ارائه مشخصات کتابشناختی (و نه متن کامل) منابع اکتفا

آرشیو منابع تصویری، بیش از ۵۵ کتابخانه فعال وجود دارد که وظیفه فراهم آوری منابع برای تهیه‌کنندگان و دست‌اندرکاران برنامه‌سازی در صدا و سیما را برعهده داشته و پشتیبان فرایند تهیه و تولید برنامه محسوب می‌گردد. این کتابخانه‌ها منابع معتبری در حوزه رسانه (تلویزیون، رادیو و...)، هنر (سینمایی، هنرهای ترسیمی، نقاشی، هنرهای تزئینی...) و ارتباطات گردآوری می‌کنند. پایگاه اینترنتی فوق، امکان جستجو و اطلاع از موجودی این کتابخانه‌ها را برای علاقمندان و پژوهشگران فراهم می‌نماید.

۶. بانک مقالات علوم اسلامی

(www.islamicdatabank.com)

این بانک اطلاعات کتابشناختی منابع منتشره در حوزه علوم اسلامی، از سوی مؤسسه اطلاع‌رسانی سراسری اسلامی (پارسا) راه‌اندازی شده است. مؤسسه پارسا از موسسات وابسته به دفتر آیت‌الله العظمی سیستانی است که در سال ۱۳۷۸ تأسیس شده است. هدف اساسی این مرکز، اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات در زمینه منابع و آثار اسلامی و پژوهش‌های مرتبط با جهان اسلام است. در این مؤسسه تلاش بر آن است تا تمام آثار و تحقیقات اسلامی تحت یک نظام خاص در اختیار پژوهشگران قرار گیرد. نحوه کار به این ترتیب است که ابتدا در بخش «مآخذشناسی آثار اسلامی»، مشخصات کتاب شناختی هر اثر استخراج می‌شود. چکیده‌ای از آن دسته از آثار اسلامی که بر اساس ارزیابی کمیته علمی جنبه پژوهشی و تحقیقاتی داشته باشند تهیه می‌شود که پس از ترجمه و ویرایش به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی در اختیار پژوهشگران و محققان قرار می‌گیرد. برای سهولت دسترسی به منبع مورد نظر، این مؤسسه اقدام به طراحی و تدوین اصطلاحنامه ویژه علوم اسلامی کرده است که سرشاخه‌های اصلی اصطلاحنامه مزبور شامل اخلاق، ادبیات، ادیان و فرق، اقتصاد، پیامبر و اهل بیت (ع)، تاریخ و جغرافی، جامعه‌شناسی، حدیث، حقوق، روان‌شناسی و علوم تربیتی، شخصیت‌شناسی، عرفان و تصوف، علوم سیاسی، علوم طبیعی و ریاضی، فقه و اصول، فلسفه و منطق، قرآن و علوم قرآنی، کلام، مرجع و هنر است.

ب) پایگاه‌های اطلاعاتی تمام‌متن: منظور پایگاه‌هایی است که افزون بر اطلاعات کتابشناختی منابع، متن کامل اثر را نیز ارائه می‌دهند. امروز بسیاری از شمارگان مجلات و نشریات به صورت تمام متن روی صفحات اینترنت قابل دسترسی است و مراجعه به آن سرعت کار پژوهشگر را به نحو چشمگیری افزایش می‌دهد. گرچه در زمینه ارائه متن کامل پایان‌نامه‌ها در سطح کشورمان، بنا به دلایل مختلف کار درخوری انجام نگرفته است، اما تعداد قابل توجهی از این‌گونه منابع با مراجعه به پایگاه‌های تخصصی قابل دسترسی است. ممکن است

بوده و مشخصات کتابشناختی تمام کتاب‌هایی که در کشور منتشر می‌شود، با یک معرفی کوتاه، تصویر روی جلد و نیز تصویر صفحات نخستین هر کتاب (تا قبل از متن اصلی)، در روز پس از اخذ مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در این پایگاه ثبت می‌شود. همچنین اطلاعات و راه‌های دسترسی به ناشران فعال کشور نیز در همین پایگاه قابل دستیابی است. افزون بر اطلاعات کتاب‌ها و ناشران، مجموعه‌ای از بانک‌های اطلاعاتی حوزه کتاب نیز در این مؤسسه تولید می‌شود که از طریق این پایگاه قابل دستیابی است. این بانک‌ها عبارتند از: «بانک نسخه‌های خطی ایران و برخی کتابخانه‌های جهان»، «کتابفروشی‌ها»، «چاپخانه‌ها»، «اهل قلم»، «کاغذفروشی‌ها»، «لیتوگرافی‌ها»، «صحافی‌ها»، «مراکز پخش کتاب»، «تصویرگران»، «طراحان گرافیک»، «ناشران الکترونیک»، «نمایندگان ناشران خارجی». علاوه بر بانک اطلاعاتی کتاب و ناشران، مجموعه‌ای متنوع از نشریات نقد و بررسی کتاب نیز در این پایگاه قابل بازیابی است.

۳. پایگاه کتابخانه‌های ایران (Lib.ir)

این پایگاه از سوی مؤسسه دارالحدیث با هدف ایجاد درگاهی یکپارچه برای دسترسی به فهرست موجود کتابخانه‌های کشور راه‌اندازی شده است. از جمله قابلیت‌های این پایگاه، معرفی کتابخانه‌های زیادی از سراسر کشور و آثار و منابع موجود در آنهاست. پژوهشگران می‌توانند برای اطلاع از اینکه کتابی خاص در کدام یک از کتابخانه‌های شهر مورد نظرشان وجود دارد، از این پایگاه استفاده نمایند. همچنین می‌توانند با انتخاب هریک از کتابخانه‌ها به صورت اختصاصی در آن جستجو نمایند. یکی از محدودیت‌های این پایگاه عدم به‌روزرسانی برخی از طریق فهرست پیوسته کتابخانه‌هاست؛ چرا که برای به‌روزرسانی هر یک از کتابخانه‌ها باید هر بار آخرین فایل مجموعه کتابخانه را دریافت نمایند. از آنجا که گردآوری آخرین فایل‌ها معمولاً با تأخیر انجام می‌گیرد و در مواقعی کتابخانه‌ها همکاری خوبی برای ارسال فایل‌ها ندارند، معمولاً اغلب کتابخانه‌های موجود در این فهرست از تاریخ روز عقب‌تر هستند. یکی دیگر از محدودیت‌های این پایگاه این است که با وجود کوشش‌های قابل تقدیر، فقط بخش کوچکی از کتابخانه‌های کشور را در برمی‌گیرد و فهرست کاملی نیست. اگرچه در قسمت کتابخانه‌های مربوط به شهر قم در قیاس با شهرهای دیگر کامل‌تر و به‌روزتر است.

۴. پایگاه کتابخانه‌های دانشگاه آزاد (Sika.iau.ir)

این پایگاه به صورت متمرکز منابع موجود در کتابخانه‌های واحدهای مختلف دانشگاه آزاد در سراسر کشور را ارائه می‌دهد. از طریق این سامانه می‌توان پایان‌نامه‌های دفاع‌شده در دانشگاه آزاد اسلامی را دید.

۵. پایگاه کتابخانه‌های سازمان صدا و سیما (Lib.irib.i)

در سازمان صدا و سیما و مراکز مختلف آن در سراسر کشور، افزون بر

1. Fulltext.

طرح‌های پژوهشی و امکان سفارش مقالات، نشریات و کتاب‌های الکترونیک بین‌المللی از طریق سرویس تامین اطلاعات علمی است.

۳. بانک اطلاعات نشریات کشور (www.magiran.com)

فعالیت این سایت از سال ۱۳۸۰ آغاز شده و تاکنون موفق به پوشش و ارائه خدمات به بیش از ۱۵۰۰ نشریه در حال انتشار شده است. هدف از طراحی این سایت، ایجاد مرجعی کامل و کارآمد از نشریات کشور در اینترنت برای رفع نیاز محققین و علاقمندان و معرفی عناوین متنوع و گاه مهجور نشریات و بسترسازی برای حضور مؤثر این رسانه دیرپا در صنعت نوپای اطلاع‌رسانی کشور بیان شده است. خدماتی همچون شناسایی نشریات معتبر در هر یک از حوزه‌های تخصصی، اطلاعات شناسنامه‌ای نشریات، اطلاعات کتابشناختی مطالب هر شماره و در بسیاری از موارد متن کامل مقالات در این پایگاه ارائه می‌شود. کاربران می‌توانند با استفاده از فهرست الفبایی، فهرست موضوعی و جستجو به مطالب مورد نیاز خود دست یابند. امکانات دیگری چون اشتراک آنلاین نسخه چاپی نشریات همراه با پرداخت الکترونیک، ایجاد فهرست‌های مورد علاقه توسط اعضا، دریافت خبرنامه‌های مختلف از انتشار نشریات جدید و بخش ویژه گردآوری و آرشیو اخبار مطبوعاتی کشور، این سایت را به پایگاهی با تعامل مثبت با کاربران تبدیل کرده است. گفتنی است دسترسی به متن کامل مقالات همراه با پرداخت هزینه است.

۴. مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی شیراز (www.srlst.com)

مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری که پیشنهاد تأسیس آن در سال ۱۳۶۹ از سوی وزیر محترم وقت علوم، تحقیقات و فناوری ارائه شد، بر اساس تفاهمنامه منعقد شده بین فرهنگستان علوم جهان سوم و وزارت متبوع در شیراز تأسیس شد. از آنجا که اعضای هیأت علمی، پژوهشگران و دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی کشورهای اسلامی و کشورهایی که در منطقه جغرافیایی ایران قرار دارند دارای نیازهای اطلاعات علمی و فنی هستند، تأمین این‌گونه نیازهای اطلاعات علمی و فنی، از مأموریت‌های اصلی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری است.

برقراری ارتباطات الکترونیکی برای دریافت و ارسال اطلاعات داخلی و منطقه‌ای در حوزه‌های علوم و فناوری، تهیه و سازماندهی دانش مکتوب داخلی و منطقه‌ای در حوزه علوم و فناوری، تأسیس انواع پایگاه‌های اطلاعاتی در حوزه علوم و فناوری، انتشار گزارش‌های پژوهشی، نشریات علمی و کتاب‌های فارسی و غیرفارسی در حوزه علوم و فناوری و برقراری ارتباط علمی با سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی به‌ویژه یونسکو، فرهنگستان علوم جهان سوم، سازمان همکاری‌های اقتصادی (ECO) و سازمان کنفرانس اسلامی از جمله شرح وظایف این مرکز است.

ارائه متن کامل هر یک از این منابع، بنا بر سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های هر یک از این مؤسسات با محدودیت‌هایی همراه باشد یا امکان دارد در برخی از این پایگاه‌ها برای دسترسی به متن کامل، هزینه اشتراک یا هزینه به ازای هر مدرک از پژوهشگران دریافت شود:

۱. ایرانداک (irandoc.ac.ir)

پایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) با گرایش تخصصی در حوزه علوم و فناوری اطلاعات و مدیریت مدارک علمی طراحی و استقرار یافته است. ایجاد ارتباط دوسویه با کاربران داخل و خارج از کشور، معرفی دستاوردهای علمی و توانایی‌های کنونی پژوهشگاه در بیش از چهار دهه فعالیت پژوهشی و اطلاع‌رسانی از اهداف این پایگاه بیان شده است. این دسته از محتوا در واقع خدماتی را در بر می‌گیرد که پژوهشگاه بر اساس مأموریتها و وظیفه‌های محول شده از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سطح ملی و گاه بین‌المللی بر عهده دارد که مواردی چون پایگاه‌های اطلاعاتی، پایگاه ثبت پیشنهادها^۲ و اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی، ثبت نام در دوره‌های آموزشی برگزار شده توسط پژوهشگاه، امکان اشتراک نشریه‌های پژوهشگاه، امکان سفارش منابع لاتین، امکان مشاهده محتوای فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات و ماهنامه الکترونیکی ارتباط علمی و جستجو در اصطلاحنامه‌ها و را شامل می‌شود.

۲. بانک اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (Sid.ir)

مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی با هدف ترویج و اشاعه اطلاعات علمی، گسترش و ارتقای خدمات اطلاع‌رسانی به محققان سرعت بخشیدن به کاوش‌های علمی و در نهایت افزایش اثربخشی تحقیقات در کشور، در ۱۶ مرداد سال ۱۳۸۳ افتتاح شد. این مرکز وابسته به جهاد دانشگاهی بوده و تحت نظارت شورای علمی، خدمات خود را از طریق پایگاه اینترنتی فوق به مخاطبان عرضه می‌کند. مهم‌ترین ویژگی و مزیت این پایگاه جامعیت و روزآمدی منابع موجود در آن بوده و بر این اساس خدمات خود را به صورت فراگیر و در بخش‌های مختلف به کاربران ارائه می‌دهد. برخی از خدمات این پایگاه شامل بانک مقالات نشریات، نمایه‌سازی مقالات نشریات علمی پژوهشی کشور، دسترسی به چکیده و متن کامل مقالات به صورت رایگان، امکان جستجوی مقالات و نویسندگان بر اساس عنوان مقاله، نشریه و چکیده، نمایه‌سازی چکیده مقالات محققان ایرانی در نشریات بین‌المللی، معرفی و نمایه نشریات ایرانی نمایه‌شده در ISI، سرویس گزارش‌های استنادی نشریات علمی پژوهشی (JCR)، امکان معرفی نشریات و نویسندگان مقالات پر استناد از طریق شاخص‌های بین‌المللی علم‌سنجی نظیر شاخص تأثیر و شاخص آنی، قابلیت پیگیری استنادهای اخذ شده و ارائه شده توسط مقالات علمی و در کنار آن ارائه بانک مجامع علمی کشور، بانک

2. Proposal.

از جمله ویژگی‌های مهم دیگر این پایگاه است که می‌تواند نویدبخش تحولی نوین در عرصه اطلاع‌رسانی مجلات باشد. ارائه مجلات به صورت تمام‌متن، امکان عضویت رایگان و دانلود مقالات و جستجوی ساده و پیشرفته نیز برخی از قابلیت‌های فراهم‌آمده در این پایگاه است.

۷. نمایه مطبوعات ایران (irannamey.ir)

این پایگاه که از سوی موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی نمایه پیش از این به صورت نرم‌افزار تحت شبکه تهیه می‌شد، در سال‌های اخیر از طریق وب در اختیار همگان قرار گرفته است. یکی از امتیازات این نرم‌افزار، ارائه آثار و مقالات مندرج در روزنامه‌ها و نشریات مختلف است که در صورت اشتراک سالیانه متن کامل آن در دسترس است.

۸. سیویلیکا (www.civilivca.com)

این پایگاه مرجع کامل و منحصر به فرد متن کامل مقالات ارائه شده در همایشها و کنفرانسهای داخلی و خارجی است. سیویلیکا در بخش داخلی، با تمرکز بر مقالات کنفرانس‌های تخصصی کشور، تا کنون دسترسی پژوهشگران و دانش‌پژوهان به بیش از ۱۸۰ هزار عنوان مقاله علمی پژوهشی همایش‌ها و کنفرانس‌های داخلی را فراهم کرده است. کاربران برای دسترسی به مقالات می‌توانند از طریق خرید تک مقاله یا دسترسی عمومی و اشتراک بلندمدت از طریق کتابخانه‌ها یا مراکز پژوهشی استفاده نمایند. مجموعه سیویلیکا همچنین تعداد دیگری از پایگاه‌های علمی پژوهشی را راه‌اندازی کرده که هر یک تأمین‌کننده بخشی از نیازهای محققان و پژوهشگران است. از جمله این پایگاه‌ها، مرجع کتاب (ارائه‌کننده کتابهای الکترونیک زبان اصلی)، مقالات کنفرانس‌های خارجی و پایگاه فراخوان‌های علمی پژوهشی کشور هستند. پایگاه فراخوان‌های علمی پژوهشی با آدرس callforpapers.ir مرجعی سودمند برای اطلاع از جدیدترین فراخوان‌های علمی از سوی مجلات و همایش‌ها و کنفرانس‌های در حال برگزاری است و به خوبی می‌تواند توسط علاقمندان به حوزه پژوهش و تحقیق مورد استفاده قرار گیرد.

۹. پایگاه الشیعه (www.al-shia.org)

مرکز جهانی اطلاع‌رسانی آل‌البیت با هدف تبلیغ اعتلای روزافزون آموزه‌های دین مبین اسلام سال ۱۳۷۷ افتتاح شد. راه‌اندازی پایگاه بزرگ اطلاع‌رسانی با نام (الشیعه) از جمله فعالیت‌های این مرکز بوده که شامل بخش‌های اصلی همچون قرآن کریم (شامل متن کامل قرآن کریم، جستجوگر آیات و لغات قرآن کریم، آموزش قرآن کریم، متن کامل کتاب‌ها و مقالاتی که درباره قرآن کریم نوشته شده است)، اهل بیت (ع) به همراه گزیده‌ای از سخنان گهربارشان و متن کامل کتاب‌ها و مقالاتی که درباره ائمه اطهار (ع) نوشته شده است، تشیع (شامل معرفی شیعه، شرح حال بزرگان شیعه از متقدمین و متأخرین که به رحمت الهی پیوسته‌اند و متن

۵. پرتال جامع علوم انسانی (ensani.ir)

پرتال جامع علوم انسانی وابسته به پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، برای ایجاد مرکزی برای دسترسی و هم‌افزایی فعالیت‌های علمی و پژوهشی در حوزه علوم انسانی با اهداف زیر آغاز به کار کرده است:

- ایجاد بانک اطلاعات جامع و روزآمد مقالات با دسترسی آسان، رویه یکسان و رفع محدودیت‌های شکلی، زمانی و سازمانی موجود.

- معرفی تخصصی پژوهشگران و استادان در حوزه‌های تخصصی علوم انسانی برای تقویت حقوق معنوی.

- فراهم نمودن بستری برای جریان‌سازی و مدیریت محتوای علوم انسانی برای جلوگیری از تضییع منابع مادی و معنوی جامعه علمی کشور در روندهای تکراری و کلیشه‌ای کنونی.

وجه تمایز این پایگاه، دسته‌بندی موضوعی داده‌های علمی در آن است که در قالب بیش از ۳۱۰۰ موضوع، حوزه‌های مختلف علوم انسانی را شامل می‌شود. مزیت دیگر پرتال جامع علوم انسانی دسترسی آسان و رایگان مخاطبان به منابع است. به طور کلی از مزیت‌های این پایگاه رایگان بودن و سهولت دسترسی به متن کامل مقالات است، اما با این وجود این مزایا در بخش جستجوی تخصصی و پیشرفته از جامعیت و مانعیت کافی برخوردار نیست.

۶. پایگاه مجلات تخصصی نور (www.noormags.com)

پایگاه مجلات تخصصی نور از مجموعه پایگاه‌های مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی است که وظیفه شناسایی و عرضه مجلات تخصصی علوم انسانی و اسلامی را بر عهده دارد. شبکه جهانی نور وابسته به مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی از سال ۱۳۷۷ اقدام به عرضه مجلات مربوط به علوم اسلامی و علوم انسانی بر روی پایگاه حوزه نمود. استقبال کاربران از یک سو و قابلیت‌های روزافزون مورد نیاز متخصصان مراجعه‌کننده از سوی دیگر، این شبکه را بر آن داشت تا با راه‌اندازی «پایگاه مجلات تخصصی نور» پاسخگوی این نیاز باشد. ایجاد گسترده‌ترین و کامل‌ترین آرشیو مجلات و مقالات علوم انسانی و علوم اسلامی در اینترنت یکی از مهم‌ترین اهداف راه‌اندازی پایگاه مجلات تخصصی بوده است. درج هزاران شماره از صدها عنوان مجله تخصصی در قالب موضوعات مختلفی چون: «قرآن و حدیث»، «فلسفه، کلام و عرفان»، «فقه، اصول و حقوق»، «کتابداری و اطلاع‌رسانی»، «روان‌شناسی»، «اقتصاد»، «هنر»، «مدیریت»، «حقوق»، «علوم انسانی» و... این پایگاه را به یکی از مهم‌ترین بانک‌های اطلاعات مجلات در زمینه علوم اسلامی و علوم انسانی تبدیل کرده است. از جمله ویژگی‌های مهم این پایگاه، ارائه مجلات دارای رتبه علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی در زمینه علوم انسانی است. تهیه مجلات کهن و قدیمی در موضوعات فوق و درج بایگانی کاملی از این مجلات

۲. کتابخانه دیجیتال مجلس (dl.ical.ir)

کتابخانه مجلس شورای اسلامی که سال‌هاست یکی از مراکز علمی و فرهنگی معتبر و مهم در پاسداری از میراث مکتوب فرهنگ و تمدن ایران و اسلام در جهان است، دارای گنجینه‌هایی کم‌نظیر از منابعی است که بر اعتبار جایگاه آن به عنوان مرکزی مهم در بسط و اشاعه تاریخ علم و هنر افزوده است. یکی از اقدامات سودمند این کتابخانه در سال‌های اخیر، راه‌اندازی بخش دیجیتال بوده که در آن بسیاری از اسناد و نسخه‌های خطی و منابع ارزشمند قابل دسترسی و بهره‌برداری است.

۳. کتابخانه دیجیتال نور (moorlib.ir)

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی به عنوان اولین و مهم‌ترین مجموعه فعال در عرصه بهره‌گیری از تکنولوژی پیشرفته رایانه در تولید نرم‌افزارهای علوم اسلامی از این مهم غافل نبوده و با به‌کارگیری نیروهای متخصص در زمینه وب اقدام به راه‌اندازی پایگاه‌های گوناگون کرده است که از آن جمله پایگاه کتابخانه دیجیتال نور است. بنابراین برای دسترسی سریع و آسان پژوهشگران به منابع پژوهشی با هدف عرضه کتاب‌های تخصصی حوزه علوم اسلامی و انسانی بر روی شبکه جهانی اینترنت، اقدام به راه‌اندازی پایگاه کتابخانه دیجیتال با امکانات پژوهشی و قابلیت‌های متنوع تحقیقاتی نمود. این پایگاه در مرحله اول و تاکنون ۸۰۰۰ عنوان کتاب تخصصی در بیش از ۱۵۰۰۰ جلد در زمینه علوم اسلامی و در موضوعاتی همچون علوم قرآن و تفسیر، علوم حدیث، ادعیه و زیارات، نهج البلاغه، کلام و فلسفه، جغرافیا، تاریخ و سیره، فقه، اصول، اخلاق و عرفان، ادبیات و منطق، فرق و مذاهب اسلامی و... را ارائه کرده است. در طراحی این پایگاه، قابلیت‌های مفید پژوهشی و منحصربه‌فرد موجود در نرم‌افزارهای مرکز و نیز قابلیت‌های فراوان مخصوص به شبکه که حتی در نرم‌افزارها قابل دست‌یابی نبوده است، مانند پروژه‌های پژوهشی محققان، قفسه‌های کتابخانه شخصی کاربر، نمایه‌های موضوعات و... در نظر گرفته شده است.

۴. منابع الکترونیک مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی (islamicdoc.org/dl.html)

تأسیس مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی از سوی دفتر تبلیغات اسلامی برای اطلاع‌رسانی دینی صورت گرفته است. پایگاه فوق منابع متعددی را در حوزه علوم اسلامی به صورت متن کامل در اختیار علاقمندان گذاشته است. افزون بر پایگاه فوق، به تازگی کتابخانه دیجیتال خود را به آدرس <http://dl.islamicdoc.com> راه‌اندازی کرده که افزون بر متن کامل کتاب‌ها، بیش از ۷۰۰۰ پایان‌نامه حوزوی و ۹۰۰۰ پایان‌نامه غیرحوزوی را نیز ارائه نموده است.

کامل کتاب‌ها و مقالات خصوصاً مذهب تشیع، مراجع و علما (شامل برگزیده‌ای از زندگی‌نامه مراجع تقلید و علما به همراه آثار گرانقدشان، متن کامل رساله عملیه مراجع عظام تقلید، طرح پرسش‌های شرعی از طرف بازدیدکنندگان و رساندن پرسش‌ها به محضر مراجع تقلید دلخواه آنها و تصاویر مراجع و علما) است. همچنین راه‌اندازی پایگاه‌های تخصصی از جمله پایگاه تخصصی قرآن کریم (quran.al-shia.org) و پایگاه تخصصی نهج البلاغه (quran.al-shia.org) از فعالیت‌های مرکز جهانی آل‌البیت است.

۱۰. مرکز اطلاع‌رسانی غدیر (www.ghadeer.org)

این مرکز مطالب مفید و ارزشمندی در موضوعات دینی و مذهبی فراهم و در این پایگاه عرضه کرده است. در این پایگاه می‌توان از متن کامل کتب اسلامی در موضوعات مختلف قرآنی، پیامبران، اخلاق و... استفاده کرد. برخی از مهم‌ترین کتاب‌های موجود در این پایگاه شامل: تفاسیر قرآن، نهج البلاغه، صحیفه نور و صحیفه انقلاب است.

ج) کتابخانه‌های دیجیتال: کتابخانه‌های دیجیتال نوع جدیدی از کتابخانه‌ها هستند که با ظهور شبکه جهانی وب ایجاد و گسترش یافته‌اند. این کتابخانه‌ها نسل‌های مختلفی را در سالیان اخیر تجربه نموده‌اند و به نام‌های مختلفی از جمله کتابخانه ماشینی، مجازی، الکترونیکی و... خوانده شده است. در سال‌های اخیر نهادها و مؤسسات مختلف در ایران سعی کرده‌اند به سمت راه‌اندازی و توسعه بخش کتابخانه دیجیتال حرکت کنند. پیداست که این حرکت‌ها با فراز و نشیب و نقاط قوت و ضعف فراوانی همراه بوده است. برای آشنایی بیشتر در ادامه برخی از مهم‌ترین این نوع کتابخانه‌ها معرفی می‌شود:

۱. کتابخانه دیجیتالی دید (did.ir)

دید، کتابخانه دیجیتالی مبتنی بر وب در حوزه تخصصی «امور بین‌الملل و علوم سیاسی» است. این کتابخانه با حمایت مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی تهران که موسسه‌ای غیردولتی است و فعال در زمینه پژوهش‌های مربوط به امور بین‌الملل توسعه یافته است. کتابخانه دیجیتالی دید با هدف ایجاد دریچه‌ای به سوی جریان پرشتاب اطلاعات و مجریایی برای تعامل اندیشمندان، متخصصان، دانشجویان و کلیه علاقمندان به حوزه تخصصی پیش‌گفته به گردآوری، سازمان‌دهی و اشاعه کلیه مدارکی که دارای اطلاعات مفید و علمی در زمینه مورد نظر هستند، می‌پردازد. ایجاد سیستمی جامع و هوشمند برای ارائه خدمات اطلاع‌رسانی به اندیشمندان، پژوهشگران و دیگر علاقمندان، تسهیل در دسترسی به اطلاعات و ارائه سایر خدمات مربوط به امور اطلاع‌رسانی در زمینه‌های مورد نظر، تهیه اصطلاح‌نامه تخصصی در امور بین‌الملل به صورت دیجیتالی و به زبان فارسی از جمله اهداف این کتابخانه بیان شده است.

۵. کتاب‌های صوتی (audiolib.ir)

این پایگاه، فایل صوتی کتاب‌های فارسی را در موضوعات مختلفی چون رمان و داستان، شعر و ادبیات، تاریخی، روانشناسی، فلسفه و عرفان، دینی و مذهبی، اجتماعی سیاسی و علمی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار داده است.

افزون بر موارد فوق، کتابخانه‌های معروف و معتبر در سراسر کشور تلاش برای راه‌اندازی و تقویت کتابخانه دیجیتال را ادامه می‌دهند. برخی از این موارد عبارتند از: کتابخانه ملی (dl.nlai.ir)، کتابخانه دیجیتال نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (irandl.org.ir)، کتابخانه دیجیتال صدا و سیما (diglib.irib.ir).

د) سامانه‌های متمرکز نشریات: چنان‌که پیش از این اشاره شد، دسترسی به متن کامل مقالات از طریق پایگاه‌های مختلف تخصصی و عمومی امکان پذیر است، اما گاهی محدودیت‌هایی مانند پرداخت هزینه، عدم پوشش متن کامل مقاله در پایگاه مورد نظر و... بر سر راه دستیابی به متن کامل مقالات وجود دارد. یکی از راه‌های جایگزین در چنین مواردی، استفاده از پایگاه اختصاصی خود مجلات مورد نظر هست. خوشبختانه در سال‌های اخیر بیشتر نشریات دسترس‌پذیری الکترونیکی را مد نظر قرار داده و این امکان را از طریق شبکه جهانی وب فراهم نموده‌اند. یکی دیگر از راه‌های جایگزین، استفاده از سامانه متمرکز نشریات در مواردی است که تعداد زیادی از مجلات به یک مرکز پژوهشی خاص یا یکی از دانشگاه‌های معتبر تعلق داشته و همگی از طریق یک آدرس اینترنتی و به صورت متمرکز ارائه می‌گردند. هدف از راه‌اندازی چنین پایگاه‌هایی، تسریع اطلاع‌رسانی عملکرد نشریات، گسترش خدمات به پژوهشگران مرتبط، ایجاد امکان برقراری ارتباط بین محققان و دست‌اندرکاران نشریات، سهولت و امکان جستجوی یکپارچه است.

برای مثال دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، در بیش از هجده عنوان مجله در موضوعات و حوزه‌های مختلف اسلامی را منتشر می‌کند که از طریق پورتال اینترنتی به آدرس daftarmags.ir تمامی مقالات آن به تفکیک شماره‌گان مختلف قابل دریافت است. مؤسسه پژوهشی و آموزشی امام خمینی (ره) در موضوعات مختلف عقیدتی و کلامی مجلات متعددی منتشر می‌کند که تمامی شماره‌های آن در سامانه نشریات مؤسسه امام خمینی (nashriyat.ir) قابل دستیابی است. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی نشریات متعلق به خود را از طریق آدرس journals.ihs.ac.ir در اختیار علاقمندان قرار داده است. در کنار مراکز و مؤسسات پژوهشی، دانشگاه‌ها نیز پورتال مشترکی را برای نشریات و مجلات منتشر شده خویش ایجاد کرده‌اند. از جمله این دانشگاه‌ها می‌توان به سامانه نشریات دانشگاه تهران (journals.ut.ac.ir)، نشریات دانشگاه اصفهان (uijs.ui.ac.ir)، نشریات دانشگاه پیام

نور (journals.pnu.ac.ir)، نشریات دانشگاه امام صادق (journals.isu.ac.ir) و مجلات دانشگاه فردوسی مشهد (jm.um.ac.ir) اشاره کرد.

ه) دایره‌المعارف‌ها: دانش‌نامه یا دایرة‌المعارف نام عمومی کتاب‌های مرجعی است که دانستنی‌ها و مفاهیم یک یا چند رشته از دانش‌های بشری را در خود دارند. پیشینه نگارش چنین کتاب‌هایی در مشرق زمین بسیار دیرین‌تر از غرب است و مسلمانان به‌ویژه ایرانیان، در نگارش دانش‌نامه پیش‌تاز بوده‌اند. علاوه بر دانش‌نامه‌های قدیمی و تاریخی که در جای خود ارزشمند و قابل استفاده‌اند، در سال‌های پس از انقلاب و به‌ویژه در حوزه علوم اسلامی، دایرة‌المعارف‌های معتبری تدوین و انتشار یافته است که اخیراً به شبکه جهانی وب نیز راه پیدا کرده‌اند. در ادامه برخی از این منابع معرفی می‌گردند.

۱. دانش‌نامه جهان اسلام (www.encyclopaediaislamica.com)

بنیاد دایرة‌المعارف اسلامی نهادی است غیرانتفاعی که هدف اصلی آن تدوین و نشر «دانش‌نامه جهان اسلام» است. این بنیاد در سال ۱۳۶۲ در تهران تأسیس شد و در حوزه مطالعات جهان اسلام و ایران فعالیت خود را آغاز کرد و به تدریج به یکی از کانون‌های اصلی و معتبر دانش‌نامه‌نگاری در قلمرو جهان اسلام تبدیل شد. از همان سال‌های آغازین به کوشش جمعی از زنده‌ترین استادان و پژوهشگران آیین‌نامه‌ها و ضوابط تألیف، ترجمه، ویرایش، کتابشناسی و آماده‌سازی مقالات تدوین شد تا زمینه دستیابی به دایرة‌المعارفی مرجع و معیار فراهم آید. البته این بنیاد در کارنامه فعالیت‌های خود علاوه بر انتشار ده جلد از دانش‌نامه جهان اسلام، تا کنون آثار دیگری نیز تهیه و منتشر کرده است. پیش‌بینی می‌شود دانش‌نامه جهان اسلام در چهل جلد تا سال ۱۴۰۰ شمسی پایان یابد.

۲. دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی (www.cgie.org.ir)

مرکز دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی مؤسسه‌ای علمی پژوهشی است که برای تدوین دانش‌نامه‌های عمومی و تخصصی و کتب مرجع در ابعاد مختلف به‌ویژه فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی بنیاد نهاده شد. این مرکز با تکیه بر روش‌های علمی و استناد بر موثق‌ترین منابع و تازه‌ترین اطلاعات به تدوین دایرة‌المعارفی پرداخته که نیاز علمی جوامع اسلامی را برآورده سازد. اگرچه این دایرة‌المعارف به اعتبار انحصار آن به فرهنگ جهان اسلام تخصصی است، ولی دامنه‌ای بسیار گسترده دارد. علوم قرآنی، اصول عقاید، کلام، فقه، اصول فقه، حدیث، درایه، رجال، اخلاق، ادیان، ملل و نحل، منطق، فلسفه، عرفان، ادبیات، هنر، مردم‌شناسی، معماری و آثار اسلامی، تاریخ، جغرافیا، ریاضیات، نجوم و طب از جمله موضوعاتی است که در این دایرة‌المعارف مدخل دارند.